

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора Олексюк Ольги Миколаївни на дисертаційне дослідження Ракітянської Людмили Миколаївни «Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті», подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

В умовах реформування сучасної освіти, підвищення вимог до професійного рівня фахівця, зокрема вчителя музичного мистецтва, важливу роль відіграє розвиток його емоційно-інтелектуального потенціалу. Цю проблему покликана вирішувати професійна освіта шляхом підготовки фахівців, покликаних спрямовувати духовний розвиток молодого покоління у творче русло. З огляду на це актуальними стають дослідження, присвячені проблемам розвитку емоційно-інтелектуальної сфери майбутніх учителів музичного мистецтва у контексті динамічних змін соціуму.

Актуальність теоретичної і практичної розробки цих проблем поглиблюється, як справедливо стверджує Л.М. Ракітянська, низкою вкорінених у системі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва суперечностей, зокрема, між завданнями Нової української школи та неготовністю майбутніх учителів до їх практичної реалізації. Отож, на часі створення нової методичної системи розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті, яка б забезпечувала гармонізацію всіх складових освітнього процесу і створювала передумови формування авторської спроможності конкурентоздатного фахівця.

Важливо зазначити, що дисертаційне дослідження Людмили Миколаївни виконане відповідно до наукової теми кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету «Теорія і практика професійної

підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва в умовах освітньої євроінтеграції» (реєстраційний номер 0120U100785 від 18.02.2020 р.).

Високий ступінь достовірності наукових положень, висновків і результатів дослідження Л.М. Ракітянської підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження; системним аналізом матеріалів; виявленням причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваної системи; широтою й різноманітністю теоретичної бази.

Дисертація ґрунтується на багатій джерельній базі. Автором проаналізовано 643 наукових джерела (із них 43 іноземними мовами), в яких досліджувана проблема характеризується під кутом зору різних галузей науки, що створює передумови для системного висвітлення теми. Підвищенню ступеня обґрунтованості отриманих результатів сприяло використання у процесі дослідження робіт як вітчизняних і зарубіжних авторів (дисертацій, монографій, публікацій у періодичних виданнях, матеріалів конференцій тощо).

У дисертації, зміст якої складається з п'яти розділів, збалансовані теоретичні та прикладні складові, які підпорядковуються реалізації основних завдань дослідження.

Науковий апарат дисертаційного дослідження (об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна тощо) сформульовано кваліфіковано. Структура дисертації є чіткою, а логіка розгортання дослідницького пошуку переконливою: від розгляду теоретико-методологічних засад дослідження, обґрунтування основного ключового поняття «емоційний інтелект учителя музичного мистецтва» автор приходять до визначення методології *формування* цієї особистісно-професійної якості. З цією метою на теоретичному рівні дисертантка підкреслює доцільність поліпарадигмального, міждисциплінарного та системного підходів, а також обґрунтовує авторську систему організаційно-методичних засад формування

емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва, ефективність якої доводить на експериментальному рівні. Дисертантка сформулювала вісім завдань, спрямованих на досягнення мети дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та організаційно-методичних засад формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки в університеті.

Вирішуючи *перше завдання* дослідження – проаналізувати стан дослідженості проблеми у педагогічній теорії та практичній діяльності закладів вищої освіти України та за кордоном, Л. М. Ракітянська у другому розділі розкриває широкоаспектний контекст досліджуваної проблеми зарубіжними й українськими науковцями, а саме такі її вектори: розкриття сутності емоційного інтелекту вчителя, конкретизація компонентного складу та специфічних форм прояву; обґрунтування моделей формування емоційного інтелекту вчителя й розроблення методик його вимірювання; створення акмепрограми формування емоційного інтелекту вчителя та пошук шляхів попередження синдрому психоемоційного вигорання вчителя.

Аналіз сучасного стану формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесів фахової підготовки, а також вивчення зарубіжного досвіду з окресленої проблеми, що описано у другому розділі, дозволили авторці засвідчити те, що чисельність інтерпретацій окресленого феномену й концептуальних підходів до його формування не суперечать, а скоріше доповнюють один одного, а також підтвердити відсутність спеціальних досліджень з обраної проблеми у професійній мистецькій освіті. За результатами проведеного теоретичного аналізу дисертантка надала власне потрактування базового поняття дослідження *«емоційний інтелект учителя музичного мистецтва»*, під яким розуміється особистісна, професійно значуща, інтегральна якість фахівця, що відображає особистісно-інтроверсійну та міжособистісно-екстраверсійну здатності: сприймати, аналізувати й інтерпретувати музичний твір як повідомлену

композитором у процесі невербальної комунікації емоційну інформацію про власні, внутрішні емоційно-життєві переживання; розуміти та контролювати як власні емоційні переживання, так і емоційні переживання інших осіб для регуляції міжособистісної взаємодії, надання їй позитивно-оптимістичного спрямування. Емоційний інтелект учителя музичного мистецтва розглядається в дисертації як особистісна складова його професійної компетентності.

Авторка наголошує, що емоційний інтелект учителя музичного мистецтва, зберігаючи свої типові властивості як складноорганізованої, особистісно-професійної якості, має певні особливості, обумовлені специфікою професійної діяльності і виражені у здатності до: усвідомлення музичної інтонаційності як способу звуко-мовного самовираження, емоційно-інтелектуального осмислення музичного твору для створення власної інтерпретації його образного смислу, сприймання й інтерпретації музичного твору в антропологічному контексті.

Оцінюючи значущість отриманих результатів у вирішенні *першого завдання*, варто звернути увагу на окремі досягнення: глибина і повнота аналізу стану дослідженості проблеми у педагогічній теорії та практичній діяльності закладів вищої освіти України та за кордоном, що дозволило авторці зробити висновок про значну увагу й зростаючий інтерес міжнародного співтовариства до феномену емоційного інтелекту, який за оцінками міжнародних експертів посідає шосте місце серед десяти найбільш затребуваних професійних якостей XXI ст. та підтвердити загальну тенденцію сучасної світової освітньої практики щодо переосмислення класичних парадигм виховання, кардинальної переорієнтації освітнього процесу в бік посилення гуманістично-орієнтованої освіти як шляху подолання сциєнтичної та технологічної освітніх парадигм.

Здійснений історико-філософський аналіз поняття «емоційний інтелект» у контексті висвітлення емоційно-інтелектуального дискурсу

історії світового музичного мистецтва (*друге завдання* дослідження) засвідчує ґрунтовне й послідовне осмислення авторкою на рівні міждисциплінарного аналізу сутності й змісту емоційного інтелекту, що дозволило встановити його онтологічні витoki і проаналізувати генезу розвитку від доісторичних часів до сучасності. Зокрема, Л.М. Ракітянською встановлено передумови виникнення поняття «емоційний інтелект» та періодизацію його становлення та розвитку, якою послуговується західна психологія. Схвальної оцінки заслуговує аналіз історії світового та українського музичного мистецтва в контексті взаємозв'язку емоційного й раціонального за ознакою пріоритетно-паритетного.

Вагомим здобутком дисертантки, вважаємо запропоновану здобувачкою авторську концепцію дослідження обраної проблеми, основою якої стало обґрунтування наукових підходів (поліпарадигмального, міждисциплінарного та системного) як методологічної основи дослідження, використання яких дозволило їй дослідити обрану проблему в історико-філософському, релігієзнавчому, естетичному, психологічному, педагогічному й музикознавчому аспектах; розкрити сутність і структуру емоційного інтелекту учителя музичного мистецтва як цілісно-системної якості з властивими їй внутрішніми зв'язками; використати у комплексному поєднанні провідні ідеї та переваги таких освітніх парадигм як: когнітивно-інформаційної, компетентнісної, гуманістичної, культурологічної, що в цілому дозволило Л. М. Ракітянській розв'язати *третьє завдання* дослідження – розробити концепцію дослідження формування емоційного інтелекту у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Визначення та обґрунтування структури емоційного інтелекту вчителя музичного мистецтва, критеріїв його сформованості (*четверте завдання* дослідження) є безперечним здобутком дисертації, оскільки в педагогіці мистецтва досі не існувало чіткого визначення поняття «емоційний інтелект учителя музичного мистецтва», його структури й критеріїв сформованості. У

дослідженні емоційний інтелект учителя музичного мистецтва розуміється як особистісно-професійна, інтегральна якість, яка містить дві складові: особистісно-інтроверсійну та міжособистісно-екстраверсійну; визначено компоненти особистісно-інтроверсійної складової (мотиваційно-цільовий, перцептивно-інтонаційний, емоційно-ідентифікаційний, герменевтично-ціннісний, рефлексивно-регулюючий, особистісно-оптимістичний) та міжособистісно-екстраверсійної складової (невербально-комунікативний, когнітивно-інтерпретаційний, кордоцентричний, педагогічно-артистичний, професійно-адаптивний); визначено критерії сформованості емоційного інтелекту вчителя музичного мистецтва (інтроверсійний, екстраверсійний) та показники їх прояву.

Серед позитивних надбань роботи слід виокремити обґрунтування кордоцентричності як компоненту структури емоційного інтелекту вчителя музичного мистецтва, доцільність якого зумовлена базовими положеннями сучасної філософії людиноцентризму як стратегії розвитку національної освіти в Україні, що ґрунтується на надбаннях української філософської думки з акцентом на софійності мислення, гуманізмі, кордоцентризмі.

Обґрунтуванню розробленої авторської концепції формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки в університеті присвячено третій розділ дисертації, в якому вирішується *п'яте завдання*. Авторська концепція формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки ґрунтується на розумінні цього процесу як такого, що здійснюється в умовах багатоступеневої професійної освіти з урахуванням особливостей професійної діяльності вчителя музичного мистецтва і забезпечується спеціально організованою системою фахової підготовки, спрямованої на одночасне впровадження в освітній процес розробленого змісту і відібраних форм і методів відповідно до обґрунтованих теоретико-методологічних та організаційно-методичних засад дослідження.

До наукових здобутків дисертації варто віднести й розроблену модель формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки (*шосте завдання*), яка структурована на за такими блоками: цільовий, концептуальний, змістово-процесуальний, критеріально-оцінювальний, результативний.

Обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка організаційно-методичних засад формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки становить сутність *сьомого завдання* дослідження, яке авторка вирішує у четвертому розділі. Заслуговує на позитивну оцінку збагачений темами емоційно-інтелектуального спрямування *зміст* фахових нормативних та вибіркових дисциплін підготовки майбутніх бакалаврів і магістрів музичного мистецтва, різних видів педагогічної практики, науково-дослідницької роботи; організаційні *форми*, що забезпечують формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва, серед яких: традиційні (тематичні, проблемні, настановчі лекції; семінари-дискусії, семінари-практикуми, індивідуальні заняття) та інноваційні (лекція-дискусія, лекція-візуалізація, лекція-дискурс, семінар-конференція, семінар-евристична бесіда, міжпредметний семінар, семінар-круглий стіл, практикум-тренінг, аукціони ідей, моделювання фрагментів уроків, мультимедійні презентації) та методи (загальнодидактичні, спеціальні, специфічні). Заслуговує схвалення розроблені авторкою синхронічний метод вивчення історії музичного мистецтва та метод аналізу-інтерпретації музичного твору в антропологічному контексті. Відзначимо переконливі приклади дисертантки щодо комплексу специфічних методів, спрямованих на формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки.

Експериментальна перевірка організаційно-методичних засад формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного

мистецтва у процесі фахової описана дисертанткою у п'ятому розділі; подано етапи та методіку експериментальної роботи, проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент проводився здобувачкою впродовж п'яти років (2016 – 2020 рр.) за такими етапами: констатувальний та формувальний. Під час констатувального експерименту було доведено актуальність та доцільність дослідження обраної проблеми. Формувальний експеримент проводився на початковому, основному та аналітико-результативному етапах. Під час проведення педагогічного експерименту було здійснено відбір та модифікацію методик для вимірювання сформованості емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва як цілісного феномену, так і сформованості кожного з структурних компонентів. Також було розроблено авторські тести та опитувальники. Отримані результати та їхня математико-статистична перевірка переконують в ефективності запропонованої організаційно-методичної системи. Відзначаючи неабияку цінність педагогічної діагностики сформованості емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва, вважаємо, що здобувачці вдалося знайти найоптимальніше методичне забезпечення цього процесу, про що свідчать характеристики рівнів сформованості емоційного інтелекту.

Створення навчально-методичного забезпечення формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки в університеті було *восьмим завданням* дослідження, для вирішення якого здобувачкою створено: навчальну програму вибіркової навчальної дисципліни «Теорія і методика формування емоційного інтелекту»; збагачені емоційно-інтелектуальною складовою навчальні програми фахових дисциплін; монографію «Формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва: теорія та практика»; посібник «Педагогічна практика з музичного мистецтва в початковій школі»;

методичні рекомендації з педагогічної практики; інструктивно-методичні матеріали до виконання курсової роботи з дисципліни «Методика музичного виховання»; методичні рекомендації з теоретичних та практичних аспектів формування емоційного інтелекту особистості; тестові завдання для перевірки знань студентів; хрестоматію з музично-ілюстративного матеріалу до уроків музики у 1-4 класах.

Підводячи підсумки аналізу завдань дисертаційної роботи Людмили Миколаївни Ракітянської виділимо основоположні позиції, на підставі яких можна вважати здійснене дослідження принципово новим у вирішенні питань духовності особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі збереження традицій, врахування інновацій та модернізації мистецько-педагогічної галузі в цілому. Отже:

- здійснено прорив у розумінні нових реалій мистецької освіти і розвитку духовного потенціалу студентської молоді;
- проведено низку експериментальних досліджень, спрямованих на виявлення емоційного інтелекту як показника професійної компетентності вчителя музичного мистецтва;

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Л.М. Ракітянської, висловимо деякі дискусійні зауваження та побажання:

1. На нашу думку, формулювання суперечностей та пошук шляхів їх розв'язання мають відповідати науковій спеціальності дисертаційної роботи. При цьому перша суперечність зазвичай має загальний характер та охоплює всю наукову проблему, а інші – є частковими і стосуються шляхів розв'язання загальної суперечності. Контент-аналіз понятійного оформлення суперечностей, сформульованих дисертанткою, засвідчив факт задекларованої необхідності вирішення проблеми теорії і практики формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті. Виняток становить суперечність між завданнями Нової

української школи та неготовністю майбутніх учителів до практичної реалізації цього процесу.

2. Поза увагою дисертантки залишився важливий напрям зарубіжної психології – гуманістична психологія ХХ століття («третя сила психології»). Яскравими представниками цього напрямку є Карл Роджерс («емпатичне розуміння»), Філіп Лерш («самотрансенденція, що проявляється в натхненні митця»), Віктор Франкл («вершинні переживання»), Абрагам Маслоу («інтуїтивне мислення», «трансперсональні цінності») тощо.

3. Предметом дослідження обрано формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. Цінність дисертаційного дослідження, на нашу думку, зросла б, якби в ньому були визначені, теоретично обґрунтовані та експериментально перевірені педагогічні умови формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва.

4. Дослідження проблеми формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті, згідно з концепцією автора, ґрунтується на теоретико-методологічних засадах поліпарадигмального, міждисциплінарного та системного наукових підходів. На нашу думку, дисертаційне дослідження лише б виграло, якби авторка спиралася в процесі дослідження і на засади антропологічного підходу, оскільки емоційний інтелект майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається як особистісно-професійна якість, на формування якої спрямоване наукове дослідження. Проте *антропологічний підхід*, на жаль, залишився поза увагою дисертантки.

5. У дисертаційному дослідженні авторка, розкриваючи структуру емоційного інтелекту вчителя музичного мистецтва, подає структурно всі компоненти складових (особистісно-інтроверсійної та міжособистісно-екстраверсійної). У визначенні вона подає їх разом.

6. Глибшого обґрунтування потребує доцільність використання поняття «формування», а не «розвиток» у назві дисертації.

7. Вважаємо, що логічно було б поєднати в одному підрозділі матеріали констатувального та формувального експериментів.

Зазначені зауваження та побажання є дискусійними і не впливають на загальний позитивний висновок щодо оцінки дисертаційної роботи Л. М. Ракітянської.

Таким чином, узагальнимо, що дисертація Людмили Миколаївни Ракітянської на тему «Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті» є ґрунтовним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має яскраво виражену наукову новизну та практичне значення. Дисертація, подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника (постанова Кабінету Міністрів України № 423 від 7 березня 2007 р.). Її автор, Людмила Миколаївна Ракітянська, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри музикознавства та
музичної освіти

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

Ольга ОЛЕКСЮК

Підпис О. Олексюк засвідчую

Директор Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

Тетяна МЕДВІДЬ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554

ОБОЗНАЧЕНИЙ ПІДПИС

О. Олексюк
Т. Медвідь

Людмила Миколаївна Ракітянська
Людмила Миколаївна Ракітянська

18.02.2021